

Djelovanje odabranih hrvatskih feministkinja u području odgoja i obrazovanja u 19. stoljeću

Beroš, Antonia Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:707873>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonia Tea Beroš

**Djelovanje odabranih hrvatskih feministkinja u područja odgoja i
obrazovanja u 19. stoljeću**

*Activities of chosen Croatian feminists in the field of education in the 19th
century*

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Antonia Tea Beroš
JMBAG: 0009091448

Djelovanje odabranih hrvatskih feministkinja u područja odgoja i obrazovanja u 19. stoljeću

(Završni rad)

Naziv studijskog programa i smjera: Prijediplomski sveučilišni studij pedagogije

Mentorica: dr. sc. Ivana Miočić

Komentorica: dr. sc. Nadja Čekolj

Rijeka, lipanj, 2024

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: „Djelovanje odabranih hrvatskih feministkinja u područja odgoja i obrazovanja u 19. stoljeću“ te da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studentice: Antonia Tea Beroš

Datum: 21.6.2024.

Vlastoručni potpis: _____

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Odrednice feminizma i utjecaj u obrazovanju	3
3. Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u 19. stoljeću	5
3.1. <i>Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u svijetu</i>	5
3.2. <i>Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u Hrvatskoj</i>	8
4. Prikaz djelovanja odabranih hrvatskih feministkinja	13
4.1. <i>Dragojla Jarnević</i>	13
4.1.1. <i>Život i djelo</i>	13
4.1.2. <i>Pedagoški i književni doprinos</i>	15
4.2. <i>Marija Jambrišak</i>	17
4.2.1. <i>Život i djelo</i>	17
4.2.2. <i>Pedagoški i književni doprinos</i>	19
4.3. <i>Milka Pogačić</i>	20
4.3.1. <i>Život i djelo</i>	20
4.3.2. <i>Pedagoški i književni doprinos</i>	22
4.4. <i>Jagoda Truhelka</i>	23
4.4.1. <i>Život i djelo</i>	24
4.4.2. <i>Pedagoški i književni doprinos</i>	25
5. Zaključak	28
6. Literatura	30
7. Sažetak i ključne riječi	33

1. Uvod

Tema koja je odabrana za ovaj završni rad jest „Djelovanje odabranih hrvatskih feministkinja u područja odgoja i obrazovanja u 19. stoljeću“. Naime, proteklih stoljeća, u okviru patrijarhalnog sustava žene su bile suočene s diskriminacijom, a njihova primarna uloga bila je rađanje djece i skrb o obitelji te su bile isključene iz javnog i društvenog života. Prema tradicionalnoj podjeli rada, žene su bile vezane za dom, dok su muškarci, kao *pater familias*, preuzimali vanjske uloge, osiguravajući financijsku podršku te obavljajući socijalne i političke funkcije. Feminizam se javlja kao reakcija na navedeno, radi se o pokretu za prava žena koji se posebno počeo razvijati sredinom 19. stoljeća kad je prve pristalice počeo dobivati i na prostoru Republike Hrvatske (Mihaljević, 2016). Baš kao i njihove istomišljenice u Europi, hrvatske feministkinje Dragojla Jarnević, Marija Jambrišak, Milka Pogačić i Jagoda Truhelka (kao i mnoge druge) prepoznale su dugotrajnu neravnotežu moći između žena i muškaraca, prisutnu u svim sferama života, što ih je potaknulo da zagovaraju promjene (Žuvela, 2010). Navedene hrvatske pionirke feminizma odabrane su zbog zalaganja za stvaranje sigurnih i poticajnih obrazovnih okruženja bez diskriminacije i rodno uvjetovanog nasilja. Kroz svoj angažman u obrazovanju, odabrane feministkinje nastoje transformirati obrazovni sustav u prostor koji potiče ravnopravnost, toleranciju i poštovanje različitosti, pružajući tako svim učenicima, bez obzira na spol, jednake prilike za osobni i akademski razvoj.

Cilj ovog rada jest analizirati utjecaj odabranih feministkinja na odgoj i obrazovanje, s fokusom na povijesni kontekst u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Kroz proučavanje života i djela značajnih feminističkih figura poput Dragojle Jarnević, Marije Jambrišak, Milke Pogačić i Jagode Truhelke, nastoji se istražiti kako su feminističke ideje oblikovale obrazovne politike i prakse te kako su te promjene utjecale na društvo u cjelini. Osim istraživanja feminističkih i obrazovnih ideja, proučavaju se i književna djela istaknutih feministkinja, zato što su često kroz pisanje prenosile svoje ideje, koristeći književnost kao učinkovit medij za širenje svojih misli.

Svrha rada je sagledati implikacije feminizma u obrazovanju i radu spomenutih feministkinja te prepoznati izazove i mogućnosti u ostvarivanju rodne ravnopravnosti u obrazovnom sustavu. Kroz analizu povijesnih i suvremenih perspektiva, rad teži pridonijeti dubljem razumijevanju uloge odabranih feministkinja u odgoju i obrazovanju te potaknuti daljnju raspravu o važnosti rodne ravnopravnosti u svim segmentima društva.

Nakon uvoda slijedi drugi dio koji razmatra ključne odrednice feminizma i njegov utjecaj na obrazovanje. Treći dio analizira društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u 19. stoljeću. Četvrti dio fokusira se na odabrane feminističke figure: Dragojlu Jarnević, Mariju Jambrišak, Milku Pogačić i Jagodu Truhelku, prikazujući njihov književno - pedagoški doprinos u području odgoja i obrazovanja te njihov utjecaj na razvoj feminizma. Konačno, posljednji dio rada sadrži zaključak koji sumira glavne ideje rada i ističe njihovu važnost u kontekstu suvremenih izazova u ostvarivanju rodne ravnopravnosti u obrazovanju.

2. Odrednice feminizma i utjecaj u obrazovanju

Pojam '*feminizam*' izveden je iz latinske riječi '*femina*', što znači žena, a prvi put je korišten u vezi s pitanjima jednakosti i pokreta za prava žena (Raina, 2017). Feminizam se definira kao „teorija i praksa, pokret i teorija, ideologija, osobno uvjerenje, pojmovni okvir te skup različitih aktivnosti u svrhu unaprjeđenja položaja žena“ (Zaharijević, 2007, str.111). Za definiranje feminizma krucijalno je razumjeti odnos između žena i muškaraca kroz prošlost budući da je on bio izvor mnogih konflikata. Naime, teorijska istraživanja unutar feminizma usmjerena su na analizu uzroka i okolnosti tih konflikata, s ciljem njihova razumijevanja i uklanjanja. Nadalje, feministom i feministkinjom se naziva svaka osoba koja vlastita razmišljanja i djelovanja usmjerava upravo prema revidiranju i repozicioniranju uloga žena i muškaraca (Nedović, 2005). Povrh toga, Vrcelj i Mušanović (2011) ističu da je cilj feminista i feministkinja, razotkriti uzroke nejednakosti i potaknuti promjene u društvenoj strukturi koja stvara nejednakost među spolovima. Nadalje, prema Shukli (2022), feministički pokreti prepoznaju dominaciju muškaraca u društvu i sukob između spolova, što se naziva patrijarhatom. Shodno tome, feminizam je, kao alternativna epistemološka perspektiva nasuprot patrijarhalnom pogledu na svijet, izazvao preispitivanje dotadašnjih znanja u gotovo svim područjima i sferama društvenog života (Papić, 1993). Različiti smjerovi u feminizmu održavaju tri opće ideologije: potrebu za prepoznavanjem i širenjem povijesnog iskorištavanja, obezvrjeđivanja i ugnjetavanja žena, poboljšanje društvenog položaja žena uz rad na jednakosti za sve spolove i skupine te aktivna kritika tradicionalnih intelektualnih nastojanja i rodni ideologija (Španić, 2019). Također, postoje različite vrste feminizma i njihovi principi s obzirom na njihovu fokus u obrazovanju. Naime, liberalne feministkinje pišući o obrazovanju koriste koncepte jednakih mogućnosti, socijalizacije, spolnih uloga i diskriminacije (Ćurić, 2013). Socijalističke feministkinje analiziraju ulogu škole u održavanju rodni podjela u kapitalizmu, njihovi glavni koncepti su socio-kulturna reprodukcija i u manjoj mjeri prihvaćanje i otpor rodno utemeljenim obrascima ponašanja (Watkins, 2002). Radikalne feministkinje u obrazovanju uglavnom su usredotočene na mušku monopolizaciju znanja i kulture te na seksualnu politiku u školama, njihove strategije uključuju stavljanje briga žena i djevojčica na prvo mjesto, kroz grupe odvojenih spolova kada je to potrebno (Galić, 2002).

Obrazovanje ima veoma značajnu ulogu u održavanju patrijarhalnih struktura moći. Obrazovne institucije ne samo da prenose akademsko znanje, već sudjeluju i u reprodukciji društvenih normi i očekivanja. Putem kurikuluma, nastavnih metoda i institucionalne prakse,

obrazovni sustav često potvrđuje rodno nejednake obrasce moći, održavajući na taj način patrijarhalno društvo. Na primjer, rodno pristrani nastavni materijali ili nedostatak ženskih uzora u učionici mogu ojačati stereotipe i ograničiti težnje djevojčica i mladih žena (Webb i sur., 2002). Dakle, feministički pokreti zagovaraju transformaciju obrazovanja kako bi se prevladale te rodne prepreke. To uključuje uvođenje feminističkih pedagogija koje potiču kritičko razmišljanje o rodnoj nejednakosti, promicanje uključivih nastavnih planova i programa koji uključuju perspektive žena i drugih marginaliziranih skupina te stvaranje sigurnih i poticajnih okruženja za sve učenike, bez obzira na spol ili identitet (Manicom, 1992). Također, Webb i sur., (2002) ističu da je feminizam imao dubok utjecaj na obrazovanje, mijenjajući kurikulum, politike i stavove prema rodnoj ravnopravnosti unutar obrazovnih institucija. Jedan značajan aspekt ovog utjecaja je promicanje jednakog pristupa obrazovanju za žene i djevojčice. Povijesno gledano, obrazovanje je često bilo ograničeno za žene, ali feministički pokreti su se borili i postigli veće mogućnosti za obrazovanje žena na globalnoj razini. To je dovelo do većeg upisa djevojčica u škole, poboljšanih stopa pismenosti među ženama i proširenog pristupa visokom obrazovanju i profesionalnim područjima.

Dakle, feminizam je doveo u pitanje tradicionalne rodne uloge i stereotipe u obrazovnim okruženjima. To uključuje integraciju različitih perspektiva u nastavni plan i program, osporavanje pristranih udžbenika i promicanje kritičkog razmišljanja o rodnim pitanjima. Također, feminizam je utjecao na sadržaj obrazovanja, zalažući se za uključivanje ženske povijesti, doprinosa i perspektiva u raznim predmetima te ističući postignuća žena u područjima kao što su znanost, književnost i politika. Feministički edukatori i edukatorice imaju za cilj suprotstaviti se povijesnom brisanju postignuća žena i nadahnuti učenike svih spolova da izazovu stereotipe i slijede svoje strasti. Feminizam je također odigrao važnu ulogu u rješavanju rodno uvjetovanog nasilja i uznemiravanja u obrazovnim okruženjima. Kroz feminističku perspektivu, obrazovanje postaje ključni alat u borbi za rodnu pravdu i emancipaciju. Usvajanje feminističkih načela u obrazovnom sustavu može pridonijeti stvaranju društva koje cijeni i podržava ravnopravnost spolova, te osnažuje sve svoje članove da ostvare svoj puni potencijal bez obzira na spol.

3. Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u 19. stoljeću

Tijekom 19. stoljeća u svijetu, Europa je bila pozornica za duboke društvene, političke i ekonomske promjene. Industrijska revolucija transformirala je društvo, prelazeći iz ruralnog u urbanizirano, dok su kolonijalne ambicije velikih sila dovodile do globalnih sukoba. Nacionalizam je bujao, izbijajući revolucije, ujedinjenja i razdore, dok su monarhije ustupale mjesto modernim nacionalnim državama. Istodobno, Hrvatska je tada bila dio Austro-Ugarske Monarhije i suočavala se s vlastitim izazovima. Prožeta idejama nacionalnog buđenja, borila se za svoj identitet unutar složenog političkog okruženja, pokušavajući zadržati svoju kulturu i jezik unatoč centralizaciji vlasti i prisutnosti različitih političkih interesa unutar Monarhije. Ovo stoljeće ostavilo je trajan pečat na europskom i hrvatskom identitetu, oblikujući put prema modernom dobu. Nadalje, 19. stoljeće bilo je ključno za postavljanje temelja feminizma, s fokusom na obrazovanje, radna prava i prava glasa, koji su kasnije postali glavni stupovi borbe za ženska prava.

3.1. Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u svijetu

Dok je prva polovica 19. stoljeća obilježena Napoleonovim ratovima (1803.-1815.) i obnovom carstava nakon njegova pada, prava društvena promjena i revolucija zbiva se od sredine devetnaestog stoljeća kada dolazi do prekretnice u društvenom i kulturološkom planu (Žuvela, 2010). Nakon Napoleonovog pada, Bečki kongres 1815. godine uspostavio je novi europski poredak koji je uključivao obnovu monarhija i promociju konzervativnih vrijednosti. Međutim, ideje Francuske revolucije o slobodi, jednakosti i bratstvu nastavile su se širiti, potičući političke i društvene promjene diljem kontinenta (Breunig i Levinger, 2010).

Razdoblje druge industrijske revolucije, koje je obilježeno značajnim unapređenjem mobilnosti i sve većim utjecajem građanstva i industrijalaca u Europi. Ovo razdoblje donijelo je značajna tehnološka unapređenja, uključujući razvoj željeznica, telegrafa, parobroda i kasnije automobila i aviona. Ove inovacije značajno su unaprijedile mobilnost i omogućile bržu komunikaciju, čime su povezale različite dijelove svijeta i potaknule globalizaciju (Berend, 2005). Rast industrijalizacije rezultirao je jačanjem građanske klase i industrijalaca, koji su postali nova ekonomska i politička sila. Industrijski kapitalizam transformirao je društvo, stvarajući novu radničku klasu koja je često bila izložena teškim radnim uvjetima. Ove okolnosti potaknule su razvoj radničkih pokreta i zahtjeve za radničkim pravima, što je dovelo do značajnih društvenih reformi (Hobsbawm, 1962).

Ovo kratko, ali značajno razdoblje u kojem je cijela Europa mogla osjetiti drugačiji način funkcioniranja društva probudilo je brojne mislioce i alternativne poglede na društvo, moralnost, seksualnost, znanost i filozofiju koji su se odrazili u sve većem odbacivanju religijskih dogmi i prihvaćanju građanskih, liberalnih ideja kao vodilja prema novom društvu. Nastanak ideja utopijskih, socijalističkih društava događa se upravo u ovom razdoblju, iako će svoj vrhunac imati tek početkom dvadesetog stoljeća, prvenstveno kroz Oktobarsku revoluciju (Morantz, 1977).

Što se tiče razvoja feminizma u svijetu, kada se govori o pojavi žena u politici i značajnim funkcijama u društvenom životu, valja spomenuti kako unatoč herojskim pojavama žena u povijesti poput Ivane Orleanske, Kleopatre, kraljice Viktorije i sličnih, da su zapravo žene kroz čitavu povijest politički zapostavljene i u drugom planu. Drugim riječima, žene sve do dvadesetog stoljeća u većini zemalja svijeta nisu ni imale pravo glasa. O tome svjedoči činjenica da su tradicionalno institucije ne samo uspostavljene na patrijarhalnim temeljima, već služe njihovu poticanju i naglašavanju dominacije muškaraca, što uvjetuje potrebu za posebno isticanje pojave žena u politici u kontekstu razvoja ženskih prava. Ovaj utjecaj prisutan je i danas te je nedvojbeno imao ključnu ulogu tijekom devetnaestog stoljeća kada su tradicionalni odnosi i plemićki utjecaj na društvo bili na vrhuncu, unatoč sve jačem razvoju građanstva i novih društvenih odnosa (Morantz, 1977).

Razvoj feminizma u svijetu, obilježen je aktivizmom mnogih izuzetnih žena diljem svijeta koje su se suprotstavile patrijarhalnom poretku i tražile jednakost spolova. U Sjedinjenim Američkim Državama, pokret za ženska prava je započeo s Konvencijom u Seneci 1848. godine, na kojoj je iznesena Deklaracija o pravima žena koju je napisala Elizabeth Cady Stanton. Ova Deklaracija, inspirirana Deklaracijom neovisnosti, tražila je prava glasa za žene, pristup obrazovanju i zapošljavanju te ravnopravnost u braku (Žuvela, 2010). U Velikoj Britaniji, feministkinje poput Mary Wollstonecraft i Millicent Fawcett također su se borile za prava žena, posebno za pravo glasa. Dok su se u SAD-u i Europi žene organizirale u pokrete za promjene, u drugim dijelovima svijeta, poput Indije i Japana, žene su također započele borbu za svoja prava, suočavajući se s različitim oblicima patrijarhalne opresije. Kroz sve ovo, devetnaesto stoljeće postalo je temelj za daljnji razvoj feminističkog pokreta i borbu za jednakost spolova u dvadesetom i dvadesetprvom stoljeću (Duhaček, 2011).

Osim navedenog, Nemes (2001) ističe da su mnoge povijesne promjene koje su obilježile razdoblje sredine devetnaestog stoljeća potaknule rasprave o prirodi i ulozi žena. To je bilo ono što je britanska kraljica Viktorija nazvala *Žensko pitanje*. Ovo pitanje obuhvaća grupne

rasprave o fiziološkoj prirodi, političkom kapacitetu, moralnom karakteru i mjestu žene u društvu. Nadalje, pitanje mjesta žena u društvu i politici najoštrije se pojavilo u vremenima ratova kroz Revoluciju 1848. godine i ostalo je aktualno do industrijskih promjena. U mnogim dijelovima Europe, revolucionarni nemiri potaknuli su žene da izraze svoje nezadovoljstvo postojećim društvenim i političkim strukturama. Primjerice, tijekom Proljetnih narodnih pokreta u Europi, žene su marširale ulicama i zahtijevale političku i ekonomsku ravnopravnost. U Parizu, žene su sudjelovale u demonstracijama i tražile reforme, dok su u drugim dijelovima Europe, poput Njemačke i Italije, također imale značajnu ulogu u revolucionarnim pokretima. Ovi događaji su označili početak aktivnog sudjelovanja žena u političkim procesima te su postavili temelje za daljnje borbe za ženska prava tijekom devetnaestog i dvadesetog stoljeća. Ovaj period također je potaknuo intelektualnu raspravu o ulozi žena u društvu, što je rezultiralo objavljivanjem brojnih feminističkih djela koja su argumentirala zašto bi žene trebale imati jednaka prava kao i muškarci.

Nadalje, Berend (2005) navodi da se o ženskom pitanju raspravljalo i na razini svakodnevnog života, žene su osporavale ograničenja koja se postavljaju njihovom obrazovanju, njihovim imovinskim pravima i statusu u braku i obitelji. Shodno tome, Idris i Saputro (2021) ističu kako je pitanje prava žena sve više raslo kao aktualno pitanje diljem Europe, iako je položaj žena, posebno u ruralnim područjima i dalje bio daleko ispod standarda za muškarce. Oči prosvijećenih europskih žena sve više su se okretale i prema SAD-u, gdje je nakon napuštanja robovlasništva sve više rasla i inicijativa za izjednačavanje prava žena i muškaraca. Pokret za prava žena razvio se iz uključivanja žena u napore protiv ropstva. Žensko iskustvo u ovom području naučilo ih je osnovama političkog aktivizma. Žene su naučile iz svog angažmana u kampanjama protiv ropstva kako se učinkovito rješavati problema ropstva i bile su u stanju prilagoditi metode koje su naučile vlastitoj borbi za jednakost. Žene su se izvorno pridružile pokretu protiv ropstva u svojstvu dobronamjernih čuvara vjere unutar obitelji.

Borba za ženska prava imala je odjeka i u Europi, gdje su se žene počele organizirati i zagovarati svoje političke i društvene ciljeve. Njihovo sudjelovanje u borbi za ženska prava pružilo im je iskustvo i vještine koje su mogle primijeniti u vlastitim borbama za jednakost i prava u osobnom i profesionalnom području. Ovo razdoblje također je obilježeno sve većim udruživanjem žena kroz formiranje ženskih organizacija koje su imale za cilj promicanje obrazovanja, rada i sudjelovanja u javnom životu. Njihove inicijative polako su počele mijenjati percepciju društva o ulozi žena te su postavile temelje za daljnje napredovanje ženskih prava u narednim desetljećima. Ovaj period bio je ključan za formiranje temelja

modernog feminizma i emancipacije žena diljem svijeta uključujući i prostor Republike Hrvatske.

3.2. Društveno povijesni kontekst i razvoj feminizma u Hrvatskoj

Nedvojbeno je kako su revolucionarne ideje i preslagivanje staleža koje se zbilo tijekom kratkotrajne Napoleonove vladavine uzdrvalo tradicionalne temelje staleških i patrijarhalnih hijerarhija koje su nekoliko desetljeća kasnije dovele do turbulentnih promjena u Hrvatskoj i Europi. U svezi s time, autori Đukić i sur., (2015) ističu da je u sastavu tadašnje Habsburške monarhije, Hrvatska slovila kao jedna od najnerazvijenijih država, a također su bile uočljive velike razlike i u samim dijelovima Hrvatske. Naime, dijelovi današnje Republike Hrvatske bili su razjedinjeni i podijeljeni. Navedene razlike zajedno sa razapetošću Hrvatske između vjernosti Monarhije i vlastitih želja i novih prilika bile su uzrok zašto vojnici i stanovništvo nisu imali motiva, niti želje, da se brinu za nešto što uistinu nije njihovo, nego su to samo strani interesi. Ujedno, to je imalo veliki učinak i na raspodjelu unutar društva, a posebno istaknuto u političkom pogledu. Kao što je već spomenuto, iz gospodarskog kuta gledanja, Hrvatska se smatrala jednom od najzaostalijih područja Monarhije što znači da je poljoprivreda većinski bila zastupljena, a ratne potrebe tražile su veliku radnu snagu i shodno tome, veliku potrebu za hranom i sirovinama. Kraj rata donio je raspad stare Monarhije uz velik broj gubitaka, na što je još dodatan utjecaj imala bolest, glad, a naročito epidemija španjolske gripe. Raspad Austro-Ugarske je obilježio kraj Prvog svjetskog rata te se Hrvatska država okrenula novoj ideji jugoslavenstva.

Dakle, gotovo tokom cijelog devetnaestog stoljeća na prostoru Hrvatske zbivao se sukob interesa i širenja sfere utjecaja Austrije i Mađarske. Hrvatska je tom kontekstu bila između čekića i nakovnja: imala je posebno značenje za mađarsku politiku, kako zbog veze s Jadranskim morem, tako i zbog znatnog vojnog potencijala u Vojnoj granici, ali je imala i značaj za Austriju kao važan smjer za širenje prema Balkanu. Na kraju, Markus (1996) napominje da se tijekom revolucije u Hrvatskoj 1848. godine, osim potrebe za odupiranjem mađarizaciji, kao veoma važna stavka pojavljuje problem razjedinjenosti hrvatskih pokrajina, pa se tako hrvatski nacionalizam u tome revolucionarnom razdoblju potaknut idejama izvana uvelike oslanjao na ideju o stvaranju trojedne monarhije u kojoj bi Hrvati postali treći entitet i samim time stvorili jedinstvo nad svim prostorima koje naseljavaju u monarhiji. Najvažniji dokument iz toga razdoblja predstavljaju "*Zahtijevanja naroda*", donesena na narodnoj skupštini u Zagrebu 25. ožujka 1848. godine. U tome se dokumentu poziva na zadržavanje

revolucionarnih tekovina, ali isto tako i na očuvanje cjelovitosti Monarhije i Ugarske kao i težnja izboru Josipa Jelačića za hrvatskog bana. Pri tome se također izražava zahtjev za pripojenje Dalmacije i Vojne krajine Banskoj Hrvatskoj.

Nakon revolucije dolazi do značajnih promjena i u hrvatskom školstvu. Nakon 1848. godine, poboljšanja u području obrazovanja postala su očita zahvaljujući ukidanju kmetstva i proglašenju hrvatskog jezika službenim jezikom za javnu uporabu, što je imalo izravan utjecaj na obrazovni sektor. Ministarstvo nastave, kroz školske reforme, dodijelilo je određenu autonomiju Zemaljskim školskim oblastima (Bežen, 2011). Nakon poraza austrijske vojske u Italiji, Franjo Josip I. ponovno je uveo "*Ustav*" 20. listopada 1860. godine, a Hrvatski sabor je zatražio 1861. godine priznavanje teritorijalne cjelovitosti Hrvatske te njezinu samostalnost u upravi, sudstvu, obrazovanju i vjerskim pitanjima. Unatoč naporima Sabora, odnosi s mađarskim vlastima nisu se razvijali kako su Hrvati očekivali, što je dovelo do raspuštanja Sabora i ponovnog gubitka političkog predstavništva Hrvatske (Munjiza, 2009).

Liberalniji školski zakon iz 1869. proširio je ovlasti škola, uključujući javne i privatne, osnovne i gradske, te muške i ženske, istovremeno ih čineći besplatnima i obveznima (Bežen, 2011). Ovaj zakon, iako primjenjiv u cijeloj Austro-Ugarskoj, omogućio je Zemaljskim školskim oblastima da samostalno reguliraju obrazovanje, što je bio početak donošenja domaćih zakona o školstvu. Iako se obrazovanje u Hrvatskoj razvijalo u specifičnim okolnostima, općenite karakteristike i trendovi nisu bili neuhvatljivi. Kroz to razdoblje, Hrvatska je održavala vezu s bečkim dvorom putem Hrvatsko-slavonskog dvorskog dikasterija, kasnije preimenovanog u Hrvatsku dvorsku kancelariju, koja je pokušavala odoljeti germanizaciji i osigurati dominaciju hrvatskog jezika u srednjem obrazovanju, pri čemu je Ivan Mažuranić, kao kancelar, odigrao važnu ulogu (Munjiza, 2009).

Nadalje, prema Bežen (2011), Mažuranićev zakon, poznat i kao "*Zakon o srednjem školstvu iz 1869. godine*", bio je ključni zakon u Hrvatskoj koji je regulirao sustav obrazovanja. Njegovo donošenje imalo je za cilj suprotstaviti se procesu germanizacije i ojačati hrvatski jezik i kulturu u školstvu. Zakon je bio posebno važan jer je osigurao da hrvatski postane dominantni jezik u nastavi u školama. Glavne odredbe Mažuranićevog zakona uključivale su:

- Hrvatski kao službeni jezik nastave: Zakon je propisao da se hrvatski jezik koristi kao nastavni jezik u školama, čime se osiguralo da se nastava provodi na jeziku naroda koji živi na tom području.
- Uspostava srednjih škola: Zakon je potaknuo osnivanje novih srednjih škola diljem Hrvatske kako bi se osigurala dostupnost kvalitetnog obrazovanja mladima.

- Osiguranje nacionalnog identiteta: Zakon je imao za cilj očuvanje i jačanje nacionalnog identiteta Hrvata kroz obrazovanje, suprotstavljajući se pokušajima asimilacije ili dominacije stranih jezika i kultura.
- Institucionalna podrška: Osigurana je podrška i financiranje škola kako bi se osigurala njihova održivost i razvoj.

Također, prema Markus (1996), Mažuranićev zakon bio je važan korak u borbi za očuvanje hrvatskog jezika i kulture u obrazovanju te je imao dugoročne posljedice u jačanju nacionalnog identiteta Hrvatske. Shodno tome, za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića, Hrvatski je sabor donio prvi školski zakon u hrvatskoj povijesti, godine 1874., pod nazivom *“Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji“*, kojim se standardiziralo osnovno obrazovanje i obuka učitelja, osiguravajući kvalitetu i dostupnost obrazovanja. Time su postavljeni temelji za društveni i ekonomski napredak, te za jačanje nacionalne svijesti. Dakle, ovim zakonom se stvorio okvir za modernizaciju obrazovnog sustava, koji je bio ključan za razvoj Hrvatske i Slavonije u kasnijim desetljećima. Osim toga, veliki značaj u obrazovnom kontekstu Hrvatske ima i *“Prva hrvatska učiteljska skupština“*, održana 1871. godine, koja predstavlja presudan trenutak za unapređenje položaja učiteljica. Naime, skupština je omogućila učiteljicama veću profesionalnu prepoznatljivost i postavila temelje za njihovu ravnopravnost u obrazovnom sustavu.

Tijekom 19. stoljeća, Hrvatska je prolazila kroz raznolike društvene, političke i kulturne promjene koje su oblikovale njezin identitet i budućnost. Posebno važno područje bilo je obrazovanje, koje je igralo ključnu ulogu u očuvanju hrvatskog jezika, kulture i nacionalnog identiteta. Putem zakona poput Mažuranićevog zakona, Hrvatska je usmjeravala svoje obrazovne politike prema jačanju hrvatskog jezika kao službenog jezika u školama te osiguravanju pristupa kvalitetnom obrazovanju za mlade. Osim toga, uvođenje standarda u obrazovanje omogućilo je ženama da se formalno školuju za učiteljsko zanimanje, čime su stekle veće priznanje i profesionalni status. Zakon je time doprinio ravnopravnosti spolova u obrazovanju, otvarajući vrata ženama da postanu učiteljice i aktivno sudjeluju u obrazovnom procesu. Osim zakona, Prva hrvatska učiteljska skupština također je bila ključni moment u borbi za prava učiteljica, ova skupština dala je platformu za raspravu o važnim pitanjima vezanim za položaj učiteljica, njihov rad i uvjete rada. Iako su postojali izazovi i nesuglasice, osobito u odnosima s mađarskim vlastima, borba za očuvanje nacionalnog identiteta kroz obrazovanje ostavila je dubok i trajan trag, postavljajući temelje za daljnji razvoj obrazovnog sustava u modernoj hrvatskoj.

U kontekstu razvoja feminizma na području Hrvatske, on se pojavljuje u drugoj polovici devetnaestog stoljeća. U valu rasta feminističke ideje diljem Europe koji je zahvatio i Austro-Ugarsku i značajno se počeo širiti u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, prvenstveno pod djelovanjem Marije Jurić Zagorke (Fribec, 2006). Naime, zagrebačke učiteljice iz tog vremena imale su ključnu ulogu u promicanju feminističkih ideja, okupljajući se unutar Hrvatskog pedagoškog zbora i pokrećući prvi časopis namijenjen ženama pod nazivom "*Domaće ognjište*". Početno uređivanje časopisa preuzele su Jagoda Truhelka i Marija Jambrišak, dok je kasnije Milka Pogačić nastavila njihovo djelo snažno doprinoseći popularizaciji časopisa. Zanimanje žena koje su se okupljale oko ovog časopisa uglavnom je bilo usmjereno na prosvjetnu djelatnost, budući da su većinom bile učiteljice. U drugoj polovici devetnaestog stoljeća, učiteljski poziv bio je jedno od rijetkih zanimanja koja su bila dostupna ženama koje su težile daljnjem obrazovanju. Kroz svoj rad u obrazovanju, žene su stekle mogućnost da utječu na ključni faktor razvoja tadašnjeg društva – obrazovanje (Žuvela, 2010).

Kako je sredina devetnaestog stoljeća bilo razdoblje Hrvatskog narodnog preporoda, hrvatske feministkinje uključile su se u aktivnosti „iliraca“ i aktivno su sudjelovale u širenju nacionalne svijesti, očuvanju kulturnog identiteta te poticanju obrazovanja i književnosti. One su se istaknule kao intelektualke, književnice i aktivistkinje, poput Pauline Gaj, Marije Jurić Zagorke i drugih, koje su svojim djelovanjem doprinijele afirmaciji hrvatskog jezika, književnosti i nacionalne svijesti. Njihov angažman nije samo obogatio kulturnu i društvenu scenu Hrvatske tog vremena, već je i utemeljio temelje za buduće ženske pokrete i borbe za ravnopravnost (Kolak Bošnjak, 2018).

Nadalje, uloga žena u narodnom preporodu nije samo bila pasivna podrška, već su aktivno sudjelovale u oblikovanju nacionalnog identiteta i kulturnog razvoja, postavljajući temelje za modernu hrvatsku društvenu i kulturnu krajoliku (Žuvela, 2010). Osim toga, u razdoblju domoljubnog zanosa, hrvatske žene su svojim angažmanom zauzele mnoga javna područja, unatoč ograničenjima koja su im bila nametnuta. Naime, prvi put u povijesti, žene su se masovno organizirale i njihova podrška je izašla iz okvira privatnosti, pronalazeći put do javnog prostora uz odobravanje muškaraca. Aktivno su financijski podupirale razvoj hrvatske kulture, organizirale razne društvene događaje s nacionalnim predznakom te pratile političke aktivnosti i preporodne inicijative. Također su se angažirale u humanitarnom radu. Međutim, najizraženiji je njihov doprinos ostvaren u književnosti, gdje su, podržavajući ideje preporoda, ostavile trajan pečat svojim literarnim djelima (Bogović, 2019).

Dodatno, otvaranje prve Učiteljske škole u Zagrebu 1849. godine označilo je ključnu prekretnicu u povijesti hrvatskog obrazovnog sustava, označavajući početak modernizacije i

profesionalizacije učiteljskog zvanja. Ova institucija nije samo pružila formalno obrazovanje budućim učiteljima, već je postala središnje mjesto za razmjenu znanja, iskustava i pedagoških inovacija (Gaćina Škalamera, 2022). Otvaranje škole potaknulo je hrvatske učitelje na daljnje stručno usavršavanje i unapređenje njihove pedagoške prakse, istovremeno podižući kvalitetu obrazovanja u zemlji. Ova inicijativa nije samo imala praktičan utjecaj na školstvo, već je imala i dublje društveno-kulturne posljedice. Naime, osnažujući ulogu učitelja kao ključnih aktera u procesu obrazovanja i formiranja društva, otvaranje Učiteljske škole u Zagrebu simboliziralo je težnju ka modernosti, prosvjetiteljstvu i napretku u hrvatskom društvu devetnaestog stoljeća. Ova institucija je postala kamen temeljac na putu prema sveobuhvatnom obrazovanju i kulturnom razvoju Hrvatske, utirući put za buduće generacije učitelja i učenika te oblikujući obrazovnu krajolik zemlje kakav danas poznajemo (Žuvela, 2010). Dakle, razvoj feminizma na kraju devetnaestog stoljeća na prostoru Republike Hrvatske je pratio korak sa međunarodnim feminističkim razvojem.

Nadalje, prema Lasiću (1998), žene okupljene oko časopisa *“Domaće ognjište“* imale su značajnu ulogu u 1909. godini, kada je započeta jedna od najvažnijih feminističkih polemika o ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj. Mira Kočonda je otvorila polemiku s temom *“Žena i naprednjaštvo“*, dok su se Marija Jurić Zagorka uključila sa svojim tekstom *“Napredna žena i današnji muškarci“*, a Zofka Kveder pisala je o *“Modernoj ženi i braku“*. Antun Gustav Matoš, jedan od vodećih književnika i kulturnih autoriteta tog vremena, oštro je kritizirao njihove stavove, tvrdeći da žena može biti isključivo majka i bračna družica, te da je sve ostalo, uključujući borbu za emancipaciju, prostitucija.

Ovaj period označio je početak šireg društvenog preobražaja koji je potaknuo promjene u zakonodavstvu i javnoj svijesti o ulozi žena u društvu. Uspostavljanje jednakosti u pravima i pristupu obrazovanju postalo je središnja tema rasprava, potičući žene da se organiziraju i djeluju u cilju ostvarivanja svojih prava. Kroz udruživanje u različite feminističke grupe i organizacije, žene su jačale svoj glas i utjecaj u javnom prostoru, ističući važnost borbe protiv diskriminacije na temelju spola i zagovarajući promjene koje bi osigurale pravednije društvo za sve. Ovaj aktivizam nije bio samo pukom traženje političkih prava, već je predstavljao duboko ukorijenjeni zahtjev za priznavanjem ženske autonomije i dostojanstva u svim sferama života. Kroz napore feminističkog pokreta, Hrvatska je postala svjedokom transformacije koja je osnažila ulogu žena i promovirala vrijednosti jednakosti i pravde za sve građane.

4. Prikaz djelovanja odabranih hrvatskih feministkinja

Ovo poglavlje prikazuje život i djelovanje hrvatskih feministkinja: Dragojle Jarnević, Marije Jambrišak, Milke Pogačić i Jagode Truhelke. Razlog njihovog odabira temelji se na njihovom značajnom književnom i pedagoškom doprinosu, kao i na njihovim pionirskim naporima u promicanju ženskih prava u 19. stoljeću, pri čemu treba istaknuti da su njihove aktivnosti bile važne i za prijelaz s 19. na 20. stoljeće. Njihovo djelovanje ne samo da je unaprijedilo položaj žena u obrazovnom sustavu, već je i postavilo temelje za daljnji razvoj ženskog obrazovanja i emancipacije. Također, njihov rad i postignuća inspirirali su buduće generacije u borbi za ravnopravnost i jednakost, te su ostavili trajni trag na obrazovni sustav i društvo u cjelini, što ih čini ključnim figurama u povijesti hrvatskog obrazovanja i ženskih prava.

4.1. *Dragojla Jarnević*

Caroline Jarnović, poznatija kao Dragojla Jarnević, bila je hrvatska književnica, pjesnikinja i učiteljica te važna feministkinja. Rođena je u Karlovcu 4. srpnja 1812. u obitelji srednjeg društvenog staleža a preminula je 23. kolovoza 1875. godine. Njezin rad se isticao u 19. stoljeću, posebno u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda. Osim što je pisala, aktivno je sudjelovala u kulturnom životu svog vremena i bila je članica više kulturnih i literarnih društava (Zečević, 1985).

4.1.1. *Život i djelo*

Smrt njezinog oca kada je imala samo sedam godina ostavila je obitelj u teškim financijskim problemima. Majka se nije uspjela nositi s vođenjem obiteljskog posla, što je dovelo do narušavanja odnosa unutar obitelji. Dragojla je u svom dnevniku često opisivala te unutarnje sukobe, posebno naglašavajući teški odnos s majkom koji je ostavio duboke emocionalne rane. Unatoč društvenim pritiscima i očekivanjima, Dragojla je hrabro odbacila sve proscje i odabrala život neudane žene. Njezini stavovi često su je svrstavali među pionire hrvatskog feminizma, budući da je otvoreno zagovarala ženska prava i neovisnost (Zečević, 1985).

Nadalje, prema Grubišić Pulišelić (2008), njezina mladost bila je obilježena nedostatkom putovanja i ograničenim pristupom hrvatskom jeziku. Unatoč tome, Dragojla je bila samouka, upisujući se u gradsku knjižnicu i pohađajući pučku školu na njemačkom jeziku. Nakon završetka pučke škole, krenula je u Graz gdje se educirala u krojačkom zanatu i upoznala s mladim hrvatskim studentima. Potom je krenula u potragu za poslom odgajateljice, što ju je odvelo do Venecije, gdje je radila kao guvernanta. Kasnije se vratila u Karlovac gdje je svojim šivanjem preživljavala, a također je bila i voditeljica privatne djevojačke škole.

Pedagoški doprinos Dragojle Jarnević često je bio nepravedno marginaliziran u odnosu na njezine druge društvene aktivnosti te nije dobio adekvatnu analizu i interpretaciju. No, bitno je naglasiti da je njezin pedagoški angažman vrlo povezan s njezinim književnim stvaralaštvom unutar ilirskog pokreta. Središnji cilj njezina pedagoškog rada bio je promicanje nacionalne svijesti kroz obrazovanje i poticanje čitateljske kulture. Zapaženo je da je najveća kritika njezinog Dnevnika potekla upravo iz redova uglednih učitelja, što je moglo pridonijeti manjoj pozornosti koja je posvećena njezinom pedagoškom radu. Ipak, njezine ideje i spoznaje o obrazovanju proistekle su iz iskrenih unutarnjih motiva, ljubavi prema književnosti te težnje za osobnom i financijskom neovisnošću (Odža, 2018).

Nadalje, u svom istraživanju, autorica Zečević (1985) analizira ekonomske i književne aspekte života Dragojle Jarnević, ističući njezin izuzetan poduzetnički duh kao ključni element njezine identifikacije kojeg je demonstrirala koristeći svoje vještine u šivanju i aktivnosti u obiteljskom ugostiteljskom poslu kako bi postigla financijsku samostalnost. Kada se govori o njezinom uspjehu u postizanju financijske neovisnosti u 19. stoljeću, bitno je istaknuti da je to rezultat njezine predanosti i radnih vještina te da nije bilo ništa lakše ili jednostavnije. Borba za egzistenciju, strah od gubitka te briga o novcu duboko su prožimali njezin život, odražavajući se i u njezinom pedagoškom radu.

Prema Odža (2018), kada se Dragojla Jarnević vratila u domovinu, posvetila se pronalaženju načina kako ozbiljnije započeti svoj pedagoški rad. Dio njezinih nastojanja dao je ploda 1850. godine kada se upoznala s dvije žene koje su dijelile slične ambicije - gospođama Kubin i Naether. No, njihovo kratko iskustvo zajedničkog vođenja privatne djevojačke škole završilo je razilaženjem i obustavom rada. Prvotno oduševljenje zajedničkim ciljem ubrzo je splasnulo zbog razočaranja Dragojle Jarnević zbog preusmjerenosti ambicija njezinih suradnica s općeg dobra na osobnu promociju, kao i zbog određenih ideoloških nesuglasica. Za vrijeme tog kratkog perioda učiteljskog rada, Jarnević je predavala ilirski jezik, prevodila s njemačkog, podučavala zemljopis i katekizam, te učila učenike češkom i njemačkom jeziku te rukotvorstvu.

Također, treba istaknuti da je njezin prvi konkretniji pedagoški pokušaj pružio uvid u mnoge aspekte procesa osnivanja i razvoja škola. Govorio je o izazovima prostorne organizacije, ulogi učitelja koji su istovremeno i ravnatelji, kao i o svjetonazorskim tendencijama toga doba, uključujući i pitanje ženske emancipacije. Jarnević je također sudjelovala u napornom poslu izrade propisa za učenice, što je zahtijevalo značajan trud i angažman. To iskustvo pružilo je dublji uvid u materijalne i ideološke okvire školstva te u izazove koji su pratili proces obrazovanja u 19. stoljeću (Odža, 2018).

Iako je njezin pedagoški rad možda bio manje istražen, on je integralni dio njezine šire društvene angažiranosti te pruža važan uvid u njezinu borbu za osobnu i financijsku neovisnost, kao i u temelje njezinog feminističkog stajališta. Doista, životni put Dragojle Jarnević karakterizira izražena težnja za društvenim angažmanom, unutarnji nemir i nezadovoljstvo konvencionalnim obrascima ženskog života. Njezina borba za neovisnost i ekonomsku samostalnost, uz svijest o vlastitoj vrijednosti i impresivno samostalno obrazovanje, jasno ukazuju na njezinu želju za ostvarivanjem ženskih prava. Ipak, suočena s brojnim feminističkim predrasudama o intelektualnim sposobnostima žena, Jarnević je prihvatila takve stavove s gorčinom, no istovremeno je ustrajala u ostvarivanju svojih ciljeva, vjerujući u smisao Božjih iskušenja (Grubišić Pulišelić, 2008).

Njezin feministički angažman može se sagledati iz različitih perspektiva. S jedne strane, svojim životom manifestirala je otpor prema tradicionalnim obrascima ženskog života, suprotstavljajući se ograničenjima koje je nametnulo društvo. S druge strane, u svojim zapisima izražava stavove koji bi je mogli prikazati kao skeptičarku prema ženskoj emancipaciji, dok istovremeno javno zagovara obrazovanje žena. Njezina ambivalentnost ukazuje na potrebu za revidiranjem jednostavnih paradigmi i pristupa feminističkim pitanjima, koji često previđaju složenost stvarnosti. Unatoč postojanju kompleksne teorije postmodernističke orijentacije, koja ističe relativnost spoznaje i subjektivnu prirodu stvarnosti, često se zanemaruje mogućnost pluralističkih pristupa pitanjima vezanim uz ulogu žene u društvu (Odža, 2018).

Dakle, dvosmislenost u njezinim stavovima ukazuje na složenost i kontradikcije koje su bile prisutne u feminističkom diskursu 19. stoljeća, odnosno da feministički pokret nije bio jedinstven, već je obuhvaćao različite glasove i perspektive. Naime, žene njenog vremena morale su balansirati između osobnih uvjerenja i društvenih očekivanja. Ovo nas podsjeća na važnost razumijevanja složenosti ženskih iskustava i izbjegavanja pojednostavlivanja njihovih borbi.

4.1.2. Pedagoški i književni doprinos

Prema, Grubišić Pulišelić (2008), Dragojla Jarnević bavila se pjesništvom i prozom, a njezina djela su vrijedna pažnje, posebice u kontekstu razumijevanja njezina pedagoškog i feminističkog djelovanja. Kao dvojezična pjesnikinja, započela je svoj stvaralački put prvo na njemačkom jeziku s pjesmom "*Fantasieneinesgequälten Herzens*", da bi kasnije u zrelijoj dobi prešla na pisanje na hrvatskom jeziku. Analiza njezinih ranih pjesama otkriva nedostatak ritmičke živosti i prirodnosti rime, no kako je stvaralački proces napredovao, primjetan je i njezin poetski razvoj. U njezinim kasnijim pjesmama, primjećuje se veći udio subjektivnih

motiva, što rezultira individualiziranim lirskim glasom koji kombinira ljubav prema domovini s ljubavlju prema voljenom.

Jarnević se često bavila temom domovine kao izgubljene ljubavi, istovremeno povezujući nesretnu ljubav muškarca i žene, često doživljavajući izgubljeni dom gotovo na erotski način. Iako je bila opterećena ilirskim zahtjevima, koji su utjecali na njezine rane radove, kasnije pjesme pokazuju napredak u versifikaciji i tematskom bogatstvu. Balada "*Veštica*" predstavlja svojevrsno spajanje stihovnog i proznog iskaza, koristeći fantastične motive iz usmene književnosti. Pjesme Dragojle Jarnević smatraju se vrijednim dokumentom hrvatske književne kulture. Iako su joj rani radovi imali nedostatke, njezin poetički opus pokazuje izniman napredak i tematsku raznolikost (Grubišić Pulišelić, 2008).

U duhu hrvatskog preporoda, Dragojla Jarnević je stvarala trivijalne pripovijesti s ciljem približavanja hrvatske književnosti građanskoj publici, posebno ženama. Njezin književni rad bio je najplodniji tijekom "književne stagnacije" u doba apsolutizma, kada je hrvatska novelistička tradicija prolazila kroz fazu intenzivnog razvoja, nastavljajući pritom borbu za jezik, izraz i čitateljsku publiku. Istaknuto poslovno i profesionalno, Jarnević je stvorila svoje prvo i jedino tiskano djelo, "*Domorodne povijesti*", 1843. godine. Sama je pisala priče, skupljala pretplatnike te nadgledala prijepise, korekture i tisak. U predgovoru "*Domorodnih povijesti*", Jarnević se poziva na jezik koji je preuzela iz naroda (Grubišić Pulišelić, 2008).

Danas najpoznatije njezino djelo jest njezin "*Dnevnik*". On je bio iznimno opsežan i sastojao se od 1094 stranice velikog formata, te manje bilježnice u kojoj je opisano razdoblje od 1841. do 1844. godine. Dok je dnevnik postao jedan od najčitanijih književnih djela u preporodnom razdoblju, bio je također poticaj da se o njoj napiše monografija u prvom desetljeću 20. stoljeća. Divna Zečević naglašava kako je Jarnević pred kraj života prevela prvi dio svog dnevnika na hrvatski jezik, što svjedoči o njezinoj vizionarskoj perspektivi i brizi za buduće generacije čitatelja (Zečević, 1985).

Nadalje, Dragojla je vodila "Dnevnik" izrazito sustavno tijekom četiri desetljeća. Zapisivala je 4-5 dnevničkih ulomaka mjesečno, podijelivši ga na starije i novije dijelove, koji pokrivaju različite etape njezinog života. Dnevnik posjeduje značajnu književnu, kulturnu i društvenu vrijednost. U najgrubljem smislu, može se podijeliti na autoreferencijalni i referencijalni dio. Referencijalni dio pruža kontekst za Dnevnik, obuhvaćajući putopise, kulturna, povijesna i politička opažanja. Jarnevićka je opisivala svoje dojmove o različitim gradovima, ali vrlo suzdržano, jedva spominjući Trst, Graz i Veneciju, koju je nazvala "vilinskom varošicom". Nije se odavala romantizmu, koji je čest u putopisima, niti u opisima hrvatskih krajeva. Često je bilježila svoje boravke u različitim gradovima i mjestima, skicirajući atmosferu i zabilježivši

duhovite i kritične opaske te anegdote. Kulturnu vrijednost dnevnika reflektira subjektivni osvrt i kritike mnogih hrvatskih preporodnih pisaca. Često je iznosila sudove o radu književnika, koji su ponekad bili kontradiktorni i ovisili o njezinim raspoloženjima. Analizirajući njihov rad, opisivala je osobe njihovim fizičkim izgledom i utjecajem, spominjući oko tristo ljudi različitih profesija (Odža, 2018).

Dragojla Jarnević ostavila je značajan trag u hrvatskoj povijesti kroz svoj književni i pedagoški rad i zalaganjem za ženska prava. Svojim životom i djelovanjem pokazala je otpor prema društvenim normama koje su ograničavale žene, zagovarajući važnost obrazovanja i osnaživanja žena. Iako su njezini osobni zapisi ponekad izražavali skepsu prema potpunoj emancipaciji, javno je podržavala ključne promjene za unapređenje položaja žena što je napravilo temelj današnjeg modernog feminizma.

4.2. Marija Jambrišak

Marija Jambrišak je značajna figura u povijesti hrvatskog obrazovanja i feminizma, njezin život obilježen je aktivnim zalaganjem za unaprjeđenje položaja žena u društvu, posebice u području obrazovanja. Marija Jambrišak je rođena 5. rujna 1847. u Karlovcu, a preminula je 23. siječnja 1937. godine. Kao djevojčica, preselila se s obitelji u Zagreb, gdje je započela svoje obrazovanje koje će oblikovati njezinu budućnost. Rana iskustva u školi, obilježena ograničavajućim pedagoškim praksama, potaknula su njezinu strast za promjenom i reformom (Glavan, 2022).

4.2.1. Život i djelo

Prema autorici Glavan (2022), Marija Jambrišak završila je učiteljsku školu već sa šesnaest godina, ali to nije bilo dovoljno za samostalan rad. Stoga je prihvatila ponudu da neko vrijeme radi u samostanu kod sestara Uršulinki u Varaždinu. Iako je ovaj posao bio neplaćen, smatralo se korisnim iskustvom prije nego što bi mogla samostalno predavati. Iako je na početku bilo teško napustiti obitelj i Zagreb, Marija je hrabro prihvatila izazov. Brzo je osvojila naklonost svojih učenica, roditelja i kolegica, kao i časnih sestara u samostanu. Već u prvoj godini rada istaknula se među svojim kolegama, a to je posebno bilo vidljivo na završnoj školskoj svečanosti kada ju je inspektor i kanonik Sladović pohvalio, istaknuvši je među najboljim mladim učiteljicama, pa čak i među iskusnijima.

Također, autorica Žuvela (2010) ističe da je Jambrišak bila pionirka u zagovaranju ženskih prava u području obrazovanja. Njezino istupanje na Prvoj općoj učiteljskoj skupštini 1871. godine, gdje je javno zagovarala jednakost učiteljica i učitelja te ukidanje privilegija sestara

milosrdnica, predstavljalo je revolucionaran čin u to vrijeme. Njezina nepokolebljiva borba za ravnopravnost trajala je gotovo sedamdeset godina, oblikujući temelje za buduće generacije feminističkih aktivistica u Hrvatskoj.

U društvu koje je favoriziralo muškarce u gotovo svim aspektima, njen zahtjev za jednakim plaćama i radnim uvjetima među učiteljima i učiteljicama bio je izuzetno hrabar čin. Time je ne samo izazvala postojeće patrijarhalne norme, već je i inspirirala druge žene da se uključe u borbu za svoja prava koja se tiču njihovog profesionalnog života, postavljajući temelje za buduće feminističke težnje u Hrvatskoj.

Nadalje, prema Glavan (2022), u razdoblju kada je Marija Jambrišak obavljala dužnost učiteljice, uobičajeno je bilo darivanje učitelja, no ona se snažno usprotivila toj praksi. To se odražava u jednoj anegdoti iz njezina života. Naime, jednoga dana u svojoj učionici na stolu je otkrila košaru trešanja. Svjesna da neki od njezinih učenika nemaju priliku uživati u takvim plodovima, odlučila je trešnje podijeliti s djecom, rasipajući ih po stolu, čime ih je ugodno iznenadila. Svi su zajedno uživali u voću, što ilustrira Marijinu sklonost da svoje vrijednosti izražava kroz djela, težnju da bude moralni uzor svojim učenicima.

Osim toga, svi njezini postupci odražavali su želju za poboljšanjem položaja učitelja u društvu. Stoga je povezan s učiteljskim pokretom pod vodstvom Ivana Filipovića, koji je u to vrijeme u Hrvatskoj snažno jačao. Marija se osobno zalagala za profesionalni razvoj, želeći usvojiti nova znanja i prenijeti ih drugima. Stoga se zalagala za napredne, pravedne i istinite ideje. Posebno se angažirala oko rješavanja problema obrazovanja učitelja i nedostataka u samostanskim učiteljskim školama, smatrajući da takvo obrazovanje ne odgovara potrebama vremena i stvarnog života, što je i sama iskusila tijekom svog učiteljskog školovanja (Glavan, 2022).

K tome, nakon što je uz podršku biskupa Strossmayera otputovala na studij pedagogije u Beč, postala je prva žena koja je pohađala Učiteljski pedagoški institut, diplomiravši 1874. godine. Njezino obrazovanje i angažman rezultirali su otvaranjem prvog državnog ženskog liceja u Zagrebu 1892. godine, što je predstavljalo značajan korak prema osiguranju pristupa visokom obrazovanju za žene u Hrvatskoj. Kroz svoj rad kao profesorica, Jambrišakova je oblikovala buduće generacije hrvatskih intelektualki, čiji je utjecaj ostavio trajni pečat u povijesti hrvatske kulture i obrazovanja (Žuvela, 2010).

Nadalje, u drugoj polovici 19. stoljeća i prvim desetljećima 20. stoljeća, hrvatsko obrazovanje prolazi kroz razdoblje intenzivnog razvoja i transformacije. Marija Jambrišak, kao istaknuta figura u području obrazovanja, igra ključnu ulogu u ovom procesu svojim angažmanom i zalaganjem za unaprjeđenje školstva. Otvaranje prve Učiteljske škole u Zagrebu

1849. godine označilo je početak modernizacije obrazovnog sustava i potaknulo je hrvatske učitelje na daljnje stručno usavršavanje. Uz poticanje stručnog usavršavanja, osnivanje učiteljskih udruga poput Hrvatskog pedagoško-književnog zbora 1871. godine predstavljalo je važan korak prema profesionalizaciji obrazovnog sektora. Kroz ove udruge, učitelji su imali priliku razmjenjivati ideje, iskustva i najbolje prakse, što je pridonijelo podizanju kvalitete nastave i odgoja (Žuvela, 2010).

Nadalje, prema Glavan (2022), Hrvatski pedagoško-književni zbor je 1873. održao sjednicu na kojoj je Marija Jambrišak predložila izradu posebne čitanke za djevojačke škole, što je potaklo razvoj obrazovanja za žene. Suradnja između Jambrišak i Zbora rezultirala je raspravama o važnosti ženskog obrazovanja na učiteljskim skupovima, no ta suradnja je postupno jenjavala zbog približavanja Zbora režimu. Također, Marija se isticala u rješavanju problema ženskog ručnog rada te je zagovarala potrebu osnivanja ženske srednje škole u Zagrebu.

Osim toga, Žuvela (2010) napominje da se Marija Jambrišak isticala kao aktivna članica učiteljskih udruga, promičući visoke standarde obrazovanja i boreći se za poboljšanje uvjeta rada učitelja. Njezino zalaganje nije bilo samo usmjereno na unaprjeđenje stručnosti učitelja, već i na poboljšanje obrazovnog sustava kao cjeline. Sudjelovanje u inicijativama za donošenje prvih školskih zakona, koji su regulirali školski sustav i postavili temelje za daljnji razvoj obrazovanja, svjedoči o njezinoj predanosti unapređenju hrvatskog školstva.

Na kraju, Glavan (2022), ukazuje na njezine značajne uspjehe u unapređenju obrazovanja žena, posebice kroz osnivanje ženske srednje škole i promicanje ženskog obrazovanja na Sveučilištu u Zagrebu. Njezin aktivizam također je potaknuo osnivanje udruga poput Gospojinske zadruge za obrazovanje i Kluba učiteljica, koje su pružale potporu siromašnim djevojkama i učiteljicama diljem Hrvatske. Unatoč brojnim izazovima, Marija Jambrišak nije posustajala u ostvarivanju svojih ciljeva. Njezin rad ostavio je trajni pečat na području obrazovanja žena, a njezine inicijative i udruge doprinijele su podizanju ugleda i poboljšanju uvjeta rada učiteljica u Hrvatskoj.

4.2.2. Pedagoški i književni doprinos

Prema Batinić (2008), Marija Jambrišak je bila plodna autorica prvenstveno pedagoške literature te se stoga smatra jednom od predvodnica novog, feminističkog vala pedagogije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Njezini radovi najčešće su objavljivani u časopisima poput "*Napretka*", "*Prosvjete*", "*Hrvatskog učitelja*" i "*Na domaćem ognjištu*". Posebno se istaknula svojim člankom "*Igračke naše djece*" u kojem je naglasila važnost dječje igre za razvoj mašte

i moralnog odgoja. Osim časopisa, Jambrišak je objavljivala i u "*Slavjanskom pedagogu*", gdje su se našli njezini članci "*O važnosti uzgoja ženske mladeži*" i "*Slava k slovinskim učiteljicama*". Njezini radovi bili su prisutni i u drugim publikacijama poput "*Lipe*", "*Smilja*", "*Vijenca*" i "*Narodnih novina*". Među njezinim djelima su brojne rasprave i stručna predavanja, kao i knjiga "*Znamenite žene iz priče i povijesti*", koja se bavi borbom za ravnopravnost žena.

Najopsežnije djelo Marije Jambrišak jest "*O pristojnom vladanju*", koje je doživjelo više izdanja. Ovo djelo, ispunjeno stihovima i narodnim poslovicama, promiče etički odgoj i obrazovanje te reflektira njezinu borbu za rješavanje različitih prosvjetnih, pedagoških i socijalnih problema povezanih s položajem žena u društvu (Batinić, 2008). U tom djelu ona pruža praktične savjete za mlade djevojke o ponašanju, manirima i moralnim vrijednostima. Kroz niz uputa, bavi se pitanjima osobne higijene, odijevanja i odnosa prema drugima, reflektirajući društvene norme svog vremena. Djelo ističe važnost obrazovanja za žene i osnažuje djevojke za samopouzdanost i sudjelovanje u društvenom životu. Jambrišak naglašava kontinuirani osobni razvoj i učenje, čime doprinosi poboljšanju položaja žena u društvu.

4.3. Milka Pogačić

Milka Pogačić predstavlja veoma važnu osobu hrvatske kulturne povijesti devetnaestog stoljeća koja je imala posebno značajnu ulogu u razvoju obrazovanja i odgoja kod djece i mladih, posebice djevojaka. Prema Stojnović (2020), zaslužna je za razvoj jaslica, dječjih vrtića, dječjih domova kao i odmarališta te igrališta za djecu. Rođena je 10. veljače 1860. godine u Zagrebu, a preminula je 11. ožujka 1936. U Zagrebu 1880. godine završava Kraljevsku preparandiju za djevojke te iste godine postaje učiteljska pripravnica na jednoj pučkoj školi u Zagrebu. Pedagoškim i prosvjetnim radom nastavila se baviti sve do kraja života.

4.3.1. Život i djelo

Što se tiče njenog života i djelovanja, autorica Žuvela (2010) navodi kako je veoma rano prepoznala kako je potrebno stvoriti jedinstvo učiteljica i drugih osoba uključenih u prosvjetni rad kako bi se efikasno odgovorilo sve većim izazovima njezina vremena u prosvjetnom i socijalnom radu. Godine 1901. pokrenula je Klub učiteljica kroz koji je nastojala poboljšati položaj žena u prosvjeti i povećati svoje mogućnosti humanitarnog djelovanja kroz suradnju s drugim učiteljicama zainteresiranim za pomicanje granica njihovih mogućnosti. Već tri godine kasnije, osniva "*Udrugu učiteljica kraljevine Hrvatske i Slavonije*" putem koje se sve više orijentirala na pitanje položaja žena i na socijalna pitanja, prvenstveno pitanje staleške

diskriminacije. Svoje djelovanje u smislu promicanja ideja ravnopravnosti žena i ukidanja staleških podjela također je promovirala putem časopisa *“Domaće ognjište”*.

Također, prema Stojnović (2020), uskoro je pokrenula i djelovanje prema poboljšanju socijalnog položaja djece koja su živjela u siromaštvu. Milka Pogačić osnovala je i ferijalne kolonije na moru i u kupeljima u koje bi se slala bolesna djeca. Odabirala bi se najbojažljivija djeca koja nemaju adekvatnu ekonomsku stabilnost, a same kolonije financirane su prihodima prikupljenima manifestacijom Dječjeg dana. Prva ferijalna kolonija bila je organizirana u srpnju 1908. godine kada je šezdesetoro djece poslano u Novi Vinodolski. Kolonije su bile organizirane u Presečnom, Milkovcu, Bakru i Kraljevici. Za vrijeme Prvog svjetskog rata ferijalne kolonije održavane su samo za najsiromašniju djece. Cilj udruge bio je otvoriti skloništa u svim većim gradovima na prostorima Hrvatske za cjelodnevni boravak djece koja nemaju roditelja ili su im roditelji zaposleni. Ipak, unatoč marljivom radu, Udruga je uspjela osnovati samo dva skloništa: Sklonište u Zagrebu osnovano 24. ožujka 1909. i Sklonište na Sušaku koje je počelo s radom 20. travnja 1910. godine. Skloništa su bila poprilično ograničena prostorom, no uvijek su bila puna. Djeca su dobivala skromni topli obrok, a Udruga je organizirala i djelatnosti kojima su djeca mogla steći određena znanja i vještine. Djevojčice su učile o kuhinjskim poslovima i vježbale ručni rad, dok su dječaci s različitim alatima radili u vrtu. Takav rad nije služio zamjeni školovanja, već je samo poticao razvitak određenih kompetencija.

Osim toga, prema Žuvela (2010), Milka Pogačić prepoznala je osobito tešku obrazovnu situaciju kod djevojaka pa je stoga poticala poboljšanje i unaprjeđenje ženskog obrazovanja, pri čemu je aktivno radila na poboljšanju obrazovnih mogućnosti te kroz udruge i tiskovine u koje je bila uključena poticala razvoj svijesti o potrebi jednakih prava na školovanje za djevojke kao i za dječake te je zahtijevala provedbu školske reforme koja će poboljšati obrazovne mogućnosti za djevojke. Nakon što je započela svoj rad u školi za djevojke u Zagrebu, samoinicijativno je poboljšala obrazovanje djevojaka tako da je provela promjenu kurikuluma dodavši znatno više praktičnih sadržaja „u kojima djevojke uče sve, što svaka žena, svaka kućanica danas mora znati“ (Žuvela, 2010, str. 99).

Nadalje, prema Košutić-Brozović (2001), još značajniji angažman prema poboljšanju obrazovnih uvjeta djevojaka potiče od 1909. godine kada je imenovana školskom ravnateljicom. Temeljna je misao Milke Pogačić bila kako se žensko obrazovanje ne smije odvajati od muškog, te da obrazovne mogućnosti djevojaka moraju biti iste kao i od dječaka jer je čvrsto vjerovala kako je sposobnost žena jednaka kao i sposobnost muškaraca za sva

zanimanja. Prema njezinom uvjerenju, obrazovanje je potrebno za sve ljude te je ono najbolje sredstvo u borbi protiv materijalne i duhovne zaostalosti.

Na kraju, Žuvela (2010) ističe da je usmjeravala svoj rad i prema tradicionalnim ženama koje nisu htjele odbaciti svoju ulogu u patrijarhalnom društvu te koje su htjele natjerati svoje kćeri na prihvaćanje istih uvjeta i uloga. U tom kontekstu važan je njezin angažman da se majkama zabrani odlučivanje u ime punoljetnih kćeri te njezin angažman oko zaustavljanja prakse da roditelji odlučuju uskratiti školovanje djevojkama i da forsiraju ugovorene brakove. Zahvaljujući njezinom angažmanu velik broj djevojaka dobio je pravo na samostalno mišljenje i donošenje odluka o vlastitoj sudbini.

Milka Pogačić ostaje i dalje relevantna feministkinja zbog revolucionarnog rada koji je postavio temelje za promjene u percepciji ženskog obrazovanja. Njen pragmatični pristup omogućio je djevojkama da steknu osnovno obrazovanje i praktične vještine za veću samostalnost i ravnopravnost u društvu. Njezino zalaganje za školsku reformu i poboljšanje obrazovnih mogućnosti za djevojke bilo je ključan korak prema postizanju šireg cilja ravnopravnosti u kontekstu vremena u kojem je živjela, čime je postavila temelje za daljnje napore u emancipaciji žena koji se danas najviše očituju u pobuni protiv tradicionalne podjele poslova na muško-ženske poslove.

4.3.2. *Pedagoški i književni doprinos*

Osim značajnog socijalnog i prosvjetnog rada, Milka Pogačić bila je i značajna hrvatska književnica devetnaestog stoljeća. Njezina književna djela bila su usmjerena prema socijalnim i feminističkim ciljevima koje je pred sebe stavila u radu kao učiteljica, ravnateljica i socijalni entuzijast.

Povrh toga, veoma rano počela se baviti pisanjem. Već s trinaest godina počela je pisati i objavljivati svoje priloge u časopisima *“Pozor“* i *“Vijenac“*. Do kraja života stvorila je zadivljujući opus književnog rada koji uključuje tristotinjak pjesama i oko dvjesto drugih književnih djela, uglavnom proznog karaktera (Dumbović, 1979). Također, autorica je brojnih članaka, humoreski, pripovijedaka i romana, pri čemu je većina njezina stvaralaštva usmjerena prema djeci i mladima. Radove za mlade objavljivala je u časopisima za djecu i mladež *“Smilje“* i *“Bršljan“* (Stojnović, 2020).

Shodno tome, književnost ju pamti kao značajnu predstavnicu književnog realizma s početka dvadesetog stoljeća, a značajnu ulogu ima i njezina poezija pri čemu je većinu pjesama objavila u časopisu *„Domaće ognjište“*. Pjesme je objavljivala u gotovo svim hrvatskim

časopisima pa se njezino ime primjerice nalazi u sarajevskoj "Nadi" i "Savremeniku", a između 1877. i 1888. u "Vijencu" je objavila 26 pjesama i tri pripovijetke (Dragičević, 2016).

Nadalje, Dumbović (1979) dodaje da je kao urednica i jedna od pokretačica časopisa "Domaće ognjište" također aktivno radila i na stvaranju literarnih sadržaja za isti, uglavnom usmjerenih prema ženama i djeci. Jedno od najvažnijih djela Milke Pogačić jest zbirka pripovijedaka "Iz mojega svijeta" u kojoj su sažete pripovijesti iz školskog života, nastale na temelju vlastitih iskustava rada u školi i obrazovanju. Pripovijetke uključene u tu zbirku su: "Jedan od suvišnih", "On i ja", "Četvrta zapovijed", "Uskrsnuće" i "Eugen". Uglavnom je fokusirana na probleme i poteškoće siromašne radničke djece, kojoj nedostaje roditeljske ljubavi i koja teško pronalaze uspješan način da odgovore na izazove obrazovanja i preživljavanja. Književna djela Milke Pogačić u kojima se bavila djecom iz depriviranih sredina, problematičnih i siromašnih obitelji, govore i o njenoj implicitnoj pedagogiji kao učiteljice tj. o vrijednostima i stavovima koji su u pozadini njenog pedagoškog djelovanja u praksi. Na kraju, ostala je aktivna kao autor do posljednjih godina svojeg života. Posebno je značajna bila 1930. godina kada objavljuje dvije knjige: „Dvije pripovijesti“ i „Dječje pozorišne igre“, koje se bave pitanjem siromašne djece i položaja djevojaka u obrazovanju te kritikom društvenih odnosa u kojima se kod siromašnijih obitelji očekuje da obrazovanje bude formalno i isključivo za dječake.

U današnjem kontekstu, mnogi od tih izazova još su uvijek prisutni, iako su postignuti značajni napreci u borbi za ravnopravnost spolova. Još uvijek postoje društva i zajednice gdje djevojke nemaju jednak pristup obrazovanju kao dječaci, bilo zbog ekonomskih razloga, kulturnih normi ili drugih ograničenja. Primjerice, u nekim dijelovima svijeta, djevojke su i dalje suočene s preprekama koje im onemogućavaju pristup obrazovanju, što ih stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na njihove muške vršnjake.

4.4. Jagoda Truhelka

Jagoda Truhelka je život posvetila pedagoškom pozivu, neraskidivo povezanom s književnim stvaralaštvom te se s pravom smatra jednom od najvažnijih predstavnica hrvatske feminističke prosvjete. Unatoč prepoznatljivosti kao književnice, dominantni dio njezine karijere obilježen je radom kao pedagoginje. Jagoda Truhelka, rođena je 17. siječnja 1864. godine u Osijeku, a preminula je 17. listopada 1957. godine u Zagrebu. Veći dio svog života provela je u Osijeku (središte njezinog profesionalnog, ali i književnog djelovanja) gdje je i radila kao učiteljica. Unatoč prepoznatljivosti kao književnice, dominantni dio njezine karijere

obilježen je radom kao pedagoginje. Truhelka se istaknula kao jedna od pionirki u Hrvatskoj u promicanju obrazovanja djevojaka i ukidanju dispariteta u obrazovanju spolova. Osim njezine elokvencije u književnosti, značajan doprinos dao je njezin angažman u metodici hrvatskog jezika i primjena vlastitih metoda u pedagoškoj praksi. Njezini radovi u tom području predstavljaju bitan doprinos aktivnostima Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (Pintarić, 2004).

4.4.1. Život i djelo

Prema Vinaj (2006), prve školske godine provela je u osnovnoj školi Donji Grad. Za ispit IV. razreda privatno je učila s učiteljicom Magdalenom Šrepel, čije je utjecajno djelovanje oblikovalo njezin životni put. Nakon završetka tri razreda realne gimnazije u Osijeku, njezin otac je preminuo 1878., pa se s majkom i braćom (Žirom i Dragošem) preselila u Zagreb. Dolazak u Zagreb omogućio joj je da nastavi životni put kojim je krenula uz oca. Budući da nije imala odgovarajuću dob za upis u preparandiju, pridružila se Višoj djevojačkoj školi, gdje je upisala osmi razred u školskoj godini 1878./79. Nakon uspješnog završetka te škole, upisala je Žensku učiteljsku školu, gdje je nakon tri godine stekla diplomu o položenom ispitu zrelosti i osposobljenosti za rad kao učiteljica u osnovnim školama. Istovremeno s time, dobila je i prvo radno mjesto u rodnom Osijeku, u gornjogradskoj Djevojačkoj školi. Nakon nekog vremena provedenog u Zagrebu pripremajući ispite za rad u državnim školama, položila je ispit i dobila dekret kojim je imenovana za ravnateljicu Više djevojačke škole u Gospiću. Nakon sedam godina rada u Gospiću, dobila je poziv od tadašnjeg predstojnika za bogoslovlje i nastavu, dr. Kršnjavija, kojim je imenovana za učiteljicu u Liceju u Zagrebu

Također, prema Pintarić (2004), osim svojim prosvjetiteljskim radom bila je i veoma aktivna članica društvenih zbivanja i događanja, pri čemu je stremila društvenim promjenama i izražavala svoje stajalište putem pisanja o aktualnim društvenim pitanjima. Njezin je angažman bio multidisciplinaran, obuhvaćajući kulturne, socijalne i političke sfere. Međutim, reakcije na njezin književni rad bile su raznolike - dok su je neki kritizirali zbog umjetničke vrijednosti njezinih djela i smatrali ih pukim didaktiziranjem, drugi su je nazivali "osječkim Šenoom". Slično je iskusila i raznolike reakcije i kritike u svom radu na emancipaciji žena. Njezini naponi bili su usmjereni prema poboljšanju društvenog položaja neobrazovanih žena i majki te unapređenju uvjeta školovanja siromašnih učenica.

Jagoda Truhelka bila je kritizirana zbog svog konzervativnog pristupa koji je naglašavao tradicionalne ženske uloge poput majčinstva i brige za obitelj, što je nekima djelovalo kao ograničenje punog potencijala ženske emancipacije, suprotno radikalnijim feminističkim

pokretima koji su zagovarali potpunu jednakost spolova. Na primjer, njena knjiga *"Zlatni danci"* često je kritizirana jer se fokusira na idealizirane tradicionalne vrijednosti, a manje na radikalne promjene potrebne za stvarnu ravnopravnost. Također, njeno djelovanje često se percipiralo kao pokušaj postizanja kompromisa između postojećih društvenih normi i potreba za promjenom, što je nekima djelovalo kao nedovoljno hrabar korak naprijed. Ipak, u kontekstu njezina vremena (u kojem su društvene norme bile izuzetno konzervativne), njezin rad bio je ključan za postizanje održivih promjena i unapređenje obrazovnih mogućnosti za žene.

Nadalje, prema Jindra (2005) aktivno se uključila u rad Društva za prosvjećivanje žene i za zaštitu njenih prava u Sarajevu. Truhelka je također bila autorica mnogih djela koja su isticala važnost i ulogu istaknutih žena, te je svojom predanošću bila uzor mladim djevojkama u njihovoj borbi za ostvarenje životnih ciljeva. Jagoda Truhelka se ističe kao rijetka učiteljica koja je svoje zvanje posvetila u potpunosti, neprekidno radeći na njegovom unapređenju, uvodeći nove ideje i primjenjujući napredne pedagoške metode. Iz vlastitog iskustva prepoznala je potrebu za individualnim pristupom svakom učeniku, pri čemu su likovna umjetnost, glazba i književnost zauzimale značajno mjesto u njezinom pedagoškom djelovanju. Naglašavala je da je poezija najsvrsishodnija umjetnost zbog svoje jasnoće i odgojne vrijednosti, te je poticala čitanje kvalitetne literature primjerene dobi učenika, posebno promovirajući hrvatsku književnost kao osnovno sredstvo odgojnog rada.

Napokon, nakon četrdeset godina predanog rada u obrazovanju i prosvjeti, Jagoda Truhelka podnosi zahtjev za mirovinu tijekom 1923. godine i uskoro nestaje iz javnog života te se vraća u Zagreb. Odlučuje se posvetiti književnosti, povlačeći se iz javnih događanja i priredbi ali pri čemu nastavlja intenzivno raditi na promicanju svojih ideja i pedagoških spoznaja. Tek povremeno iznosi svoja stajališta o ženskim pitanjima i ističe značajne žene u javnosti ali ih redovito integrira u svoja kasnija djela (Jindra, 2005).

4.4.2. Pedagoški i književni doprinos

Jagoda Truhelka, kao važna figura hrvatske književnosti, svoj je književni put započela rano, prvim radom *"Nakon deset godina"*, objavljenim u *"Vijencu"*. Njezina prva djela namijenjena mladeži, poput pripovijesti *"U radu je spas"*, našla su mjesto u publikaciji *"Pobratim"* 1892. godine. Nastavljajući surađivati s uglednim časopisima poput *"Nade"*, *"Napretka"* i *"Prosvjete"*, Truhelka je s Marijom Jambrišak uredila časopis *"Na domaćem ognjištu"*, pod pseudonimom A. M. Sandučić (Vinaj, 2006).

Također, smatrala se prvenstveno feministkinjom i odgojiteljicom a tek potom književnicom, njezine stvaralačke teme stoga dotiču suštinske aspekte ljudskog života, što

jasno ukazuje na njezin početak književnog stvaralaštva istovremeno s početkom njezine karijere kao učiteljice i jasno pokazuju kako je prioritet bio izgraditi generacije novih naprednih osoba, a ne ostavljati trag u povijesti kao književnica. Iako je njezina prva pripovijest "*Novela u snijegu*" nažalost završila neuspjehom, 1894. godine Truhelka privlači pozornost s novelom "*Nakon deset godina*", pripovijesti namijenjenima mladima. Njezin uspjeh zasigurno je bio potaknut i utjecajem hrvatskih pjesnika i književnika, njezinih suvremenika, s kojima je često komunicirala (Pintarić, 2004).

Nadalje, prema Vinaj (2006), godine 1894. objavljena je njezina prva knjiga namijenjena mladeži, "*Tugomila*". Značajno djelo "*Zlatni danci*", izdano 1918. godine, zajedno s "*Bogorodičnim trešnjama*" (1929.) i "*Dušom domaćeg ognjišta*" (1930.), tvori trilogiju koja je stekla reputaciju po autentičnosti, sentimentalnosti i duboko ukorijenjenom moralnom pristupu. Truhelka je svoje književno stvaralaštvo temeljila na fragmentima autobiografskih zapisa, prožetih moralnim poukama i pedagoškim pristupom. Njezino pisanje odlikuje se jednostavnošću i lakoćom čitanja, istovremeno duboko ukorijenjeno u rodni grad, što je često dovelo do usporedbe s osječkim Šenoom. Radnja njezine trilogije smještena je u Osijek 1860-ih i 1870-ih godina, gdje Truhelka preoblikuje vlastito djetinjstvo u seriju slika zlatnih osječkih dana. Opisujući grad u fazi modernizacije, povezan s Bečom i Peštom, Truhelka oslikava razvoj industrije, obrtništva i trgovine te jačanje građanskog sloja. Nakon Drugog svjetskog rata, "*Zlatni danci*" ponovno su objavljeni kao prvo izdanje u biblioteci "*Vjeverica*" 1969. godine.

Tijekom gotovo pet desetljeća bavljenja književnim stvaralaštvom, njezin opus može se podijeliti na pripovijesti za mlade djevojke i priče za djecu. Očito je njezino pedagoško djelovanje jer svaka priča nosi istaknutu moralnu pouku i odgojna načela koja je zagovarala. U svojim djelima Truhelka se bori protiv predrasuda, taštine i konvencionalizma, te se među prvima u literaturi zauzima za prava žena. Nastoji eliminirati granice među spolovima te ukidanje nejednakosti i klasne podjele među ljudima. Iako su njezine priče pisane u realističkom stilu, Truhelka pristupa životu s romantično-idealističkim stavom (Pintarić, 2004).

Naime, Truhelka je uspjela prenijeti svoje pedagoške ideje u svoje književno stvaralaštvo, integrirajući ključne koncepte za koje se zalagala, posebice jednakost u obrazovanju djevojaka i mladića. Lik didaka Stanka, iako sporedan, simbolizira svijest o važnosti ženskog obrazovanja. U romanu "*Zlatni danci*" naglašena je važnost obrazovanja kao temelja za uspješan i ispunjen život. Načela odgoja koja je primjenjivao Jagodin otac, a koja je i sama slijedila u svom radu, reflektiraju se u ponašanju glavnih likova koji su odgajani s naglaskom na spremnost za pomoć i ispravno postupanje. Ova načela kršćanskog odgoja prisutna su i u

poštovanju tradicije, obilježavanju kršćanskih blagdana te načinu života obitelji Truhelka i prožeta su rodoljubljem i ljubavlju prema materinjem jeziku (Pintarić, 2004).

Valja napomenuti da se ostavština obitelji Truhelka čuva u Muzeju Slavonije, pružajući vrijedan uvid u život i stvaralaštvo ove istaknute osječke književnice. Ova kulturna baština postaje živom tek kroz dodir književnosti i stvarnosti, osvjetljavajući bogatstvo njezinog naslijeđa i doprinosa hrvatskoj književnosti.

5. Zaključak

Feministički pokret u Hrvatskoj ima duboke korijene koji sežu u devetnaesto stoljeće kada se počela formirati moderna feministička ideja među različitim ženama, a upravo su žene uključene u obrazovanje i prosvjetu imale glavnu ulogu u razvoju tog pokreta. U tom razdoblju, zagrebačke učiteljice, poput Dragojle Jarnević, Marije Jambrišak, Milke Pogačić i Jagode Truhelke, bile su predvodnice u promicanju feminističkih ideja, posebno kroz časopis "*Domaće ognjište*". Ovaj časopis nije samo bio platforma za promicanje ženskih prava, već je bio i polazište za polemičke rasprave o ravnopravnosti spolova, što je bilo izuzetno značajno u to vrijeme.

Osim toga, Milka Pogačić istaknula se svojim radom u području obrazovanja i socijalne skrbi. Njezina borba za prava djevojaka i unaprjeđenje obrazovnih mogućnosti bila je neizostavan dio feminističkog pokreta u to doba. Njezina inicijativa u osnivanju udruga i programa za potporu siromašnoj djeci te borba za ravnopravnost u školstvu ostavili su trajni utjecaj na hrvatsko društvo. Marija Jambrišak također je bila ključna figura u borbi za ženska prava, posebice u području obrazovanja. Njezina odlučnost i nepokolebljiva borba za ravnopravnost učiteljica i učitelja te za unaprjeđenje obrazovnog sustava bila je od krucijalnog značaja za ostvarivanje promjena u hrvatskom društvu. Kroz svoj rad kao profesorica i aktivistica, Jambrišakova je oblikovala buduće generacije hrvatskih intelektualki, čiji je utjecaj ostavio trajni pečat u povijesti hrvatskog obrazovanja. Jagoda Truhelka također se istaknula kao važna figura u feminističkom pokretu u Hrvatskoj, posebno u području prosvjete. Njezin rad kao učiteljice i književnice bio je neraskidivo povezan s promicanjem obrazovanja djevojaka i ukidanjem dispariteta u obrazovanju spolova. Kroz svoje književne radove i aktivizam u pedagoškoj praksi, Truhelka je ostavila dubok i trajan utjecaj na hrvatsko društvo, oblikujući temelje za buduće generacije feminističkih aktivista. Baš poput njih i Dragojla Jarnević, poznata i kao "majka hrvatskih učiteljica", ostavila je neizbrisiv trag u povijesti hrvatskog obrazovanja i feminizma. Bila je aktivna i u borbi za ženska prava i emancipaciju. Sudjelovala je u feminističkim pokretima toga doba te je bila zagovornica ravnopravnosti spolova i pristupa obrazovanju za sve žene. Njezin životni put i djelo predstavljaju inspiraciju i podsjetnik na snagu i odlučnost žena u ostvarivanju promjena u društvu. Njezin rad ostaje važan dio hrvatske kulturne i obrazovne baštine te je zaslužno upamćena kao jedna od pionirki u borbi za ženska prava i obrazovanje.

Angažman spomenutih predvodnica hrvatskog feminizma nije bio ograničen samo na lokalni nivo, već je imao i međunarodni utjecaj, šireći ideje o rodnoj ravnopravnosti diljem Europe i šire. U vrijeme kada su se feministički pokreti tek počeli oblikovati diljem svijeta, Jarnević, Truhelka, Jambrišak i Pogačić bile su među glasovima koji su utirali put ka boljem i pravednijem svijetu za sve žene. Njihov angažman na promicanju obrazovanja, jednakih prava i sudjelovanju žena u javnom životu odjekivao je izvan granica Hrvatske, postajući inspiracija za mnoge koji su tragali za promjenom. Njihova hrabrost i upornost, suočavajući se s društvenim predrasudama i institucionalnim preprekama, podsjećaju nas na snagu pojedinca u ostvarivanju društvenih promjena. Njihova ostavština ne leži samo u prošlosti, već nas i danas motivira da se borimo za pravednije, inkluzivnije društvo, gdje svaka osoba, bez obzira na spol, ima priliku ostvariti svoje potencijale i doprinijeti zajednici.

Naposlijetku, povijesne lekcije koje se mogu primijeniti za budućnost jesu važnost uloge obrazovanja u promicanju ravnopravnosti. Povijest feminizma u svijetu i Hrvatskoj pokazuje kako su obrazovanje i prosvjeta ključni za razvoj društvenih pokret, stoga je ulaganje u obrazovanje od krucijalnog značenja. Posebice je u suvremenom kontekstu, ulaganje u obrazovanje marginaliziranih skupina, temelj za izgradnju pravednijeg društva. Osim toga, rad odabranih učiteljica ukazuje na važnost organiziranog kolektivnog djelovanja i umrežavanja u borbi za društvene promjene. To nas podsjeća da su zajednički naponi i solidarnost ključni za ostvarenje značajnih promjena. Na kraju, ono što nisam uspjela istražiti a također je zanimljivo i važno jest djelovanje i drugih važnih feministkinja u području odgoja i obrazovanja, što smatram ujedno i ograničenjem ovog rada.

6. Literatura

1. Batinić, A. (2008). Gentlewomen of spirit: Marija Jambrišak - Jagoda Truhelka - Zdenka Marković. *Nova Croatica: Časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 197-215.
2. Berend, I. T. (2005). *History derailed: Central and Eastern Europe in the long nineteenth century*. University of California Press.
3. Bežen, A. (2011). Mažuranićev školski zakon iz 1874. *HCDP Croatica-Montenegrina*, 265-285.
4. Bogović, L. (2019). Prve dame ilirizma-Uz knjigu Josipe Dragičević Književnost u hramu ljubavi. Hrvatska nacija, rod i književnost u prvoj polovici 19. stoljeća. *Vijenac: novine Matice hrvatske za književnost, umjetnost i znanost*, 27(653).
5. Breunig, C., i Levinger, M. (2010). *The Revolutionary Era: 1789-1850*. W.W. Norton & Company.
6. Ćurić, M. (2013). *Liberalna feministička kritika* (Diplomski rad). Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
7. Dragičević, J. (2016). *Hrvatske književnice 19. stoljeća i njihova recepcija u hrvatskoj književnoj historiografiji* (Doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija.
8. Duhaček, D. (2011). Klasični liberalni feminizam. U I. Milojević & S. Markov (Ur.), *Uvod u rodne teorije* (str. 85-94). Mediterran Publishing.
9. Dumbović, I. (1979). *Milka Pogačić. Društveni i pedagoški rad*. Školske novine.
10. Fribec, S. J. (2006). Marija Jurić Zagorka: Protagonistica nenapisane povijesti hrvatskog feminizma. *Književna Republika*, 46-52.
11. Gaćina Škalamera, S. (2022, listopad 20). *Obrazovanjem ka emancipaciji: 130. obljetnica osnutka Ženskog liceja u Zagrebu i prve gimnazijske maturantice u Hrvatskoj*. *Vijenac*. <https://www.matica.hr/vijenac/660%20-%2021.%20rujna%202022/obrazovanjem-ka-emancipaciji-32184/>
12. Galić, B. (2002). Moć i rod. *Revija za sociologiju*, 33(3-4), 225-238.
13. Glavan, B. (2022). Pregled važnijih izvora i literature o Mariji Jambrišak, pedagoginji, književnici i učiteljici. *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci*, 176-183.
14. Grubišić Pulišelić, E. (2008). Rodoljublje i politika u 'Dnevniku' Dragojle Jarnević. *Riječ*, 116-143.
15. Hobsbawm, E. J. (1962). *The Age of Revolution: Europe 1789-1848*. Weidenfeld & Nicolson.

16. Idris, M., & Saputro, R. A. (2021). Position of women in South Sumatra customary law: Gender studies in South Sumatra in the early 19th century 20th century AD. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(1), 496-502.
17. Jadreškić, D. (2010). Evolucijska psihologija i feminizam. *Čemu: Časopis studenata filozofije*, 12-29.
18. Jindra, R. (2005). *Jagoda Truhelka: Pedagoški i društveni rad*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
19. Kolak Bošnjak, A. (2018). Ženske figure u ilirskom pokretu - Paulina Gaj. U: M. Vuković (Ur.), *Marija Bistrica u doba Ivana Krizmanića - "tiho žarište" hrvatskog narodnog preporoda i Matice ilirske* (str. 133-146). Matica hrvatska.
20. Košutić-Brozović, N. (2001). Ženski udio u književnom životu hrvatske moderne. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 104-111.
21. Lasić, S. (1986). *Književni počeci Marije Jurić Zagorke*. Znanje.
22. Manicom, A. (1992). Feminist pedagogy: Transformations, standpoints, and politics. *Canadian Journal of Education/Revue canadienne de l'éducation*, 17(3), 365-389.
23. Markus, T. (1996). Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: Osnovna zbivanja i ideje. *Historical Contributions = Historische Beiträge*, 15, 11-58.
24. Mihaljević, D. (2016). Feminizam – što je ostvario? *Mostariensia: Časopis za društvene i humanističke znanosti*, 20(1-2), 149-169..
25. Morantz, R. M. (1977). Making women modern: Middle class women and health reform in 19th century America. *Journal of Social History*, 10(4), 490-507.
26. Nedović, S. (2005). *Suvremeni feminizam*. Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID).
27. Nemes, R. (2001). Women in the 1848-1849 Hungarian Revolution. *Journal of Women's History*, 12(2), 193-207.
28. Odža, I. (2018). Pedagoško djelovanje Dragojle Jarnević u kontekstu idejnoga svijeta Dnevnika. *Metodički ogledi: Časopis za filozofiju odgoja*, 17(2), 87-117.
29. Papić, Ž. (1993). Recent feminist critique of patriarchy: Relativization of universalism. *Sociologija*, 35(1), 107-122.
30. Pintarić, A. (2004). *U svjetlu interpretacije – Zlatni danci Jagode Truhelke*. Filozofski fakultet u Osijeku.
31. Posel, D. (2021). *Povijest i razvoj feminističke teorijske misli* (Diplomski rad). Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

32. Raina, J. A. (2017). Feminism: An overview. *International Journal of Research*, 4(1), 3372-3376.
33. Shukla, A. (2022). Feminism and education. *Conference: Feminism and Education, Mumbai*.
34. Stojnović, M. (2020). *Djelovanje Milke Pogačić (1860.–1936.) u kontekstu razvoja institucija za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi početkom 20. stoljeća* (Diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
35. Španić, D. (2019). Feminizam i žene beat-generacije. *Sic: Časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje*, 9(2), 75-86.
36. Vinaj, M. (2006). Oživljeni svijet Jagode Truhelke. *Muzeologija*, 43, 162-166.
37. Vrcelj, S., i Marko, M. (2011). *Kome još (ne) treba feministička pedagogija?! Hrvatsko futurološko društvo*.
38. Watkins, S. A. (2002). *Feminizam za početnike*. Mediterran Publishing.
39. Webb, L. M., Allen, M. W., i Walker, K. L. (2002). Feminist pedagogy: Identifying basic principles. *Academic Exchange*, 67-72.
40. Zaharijević, A. (2007). Kratka historija sporova: šta je feminizam? U: Čakardić, A., Jelušić, A., Majić, D., & Ratković, T. (Ur.). *Kategorički feminizam - nužnost feminističke teorije i prakse* (str. 111-114). Biblioteka FemFesta, Centar za ženske studije.
41. Zečević, D. (1985). *Dragojla Jarnević*. Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber.
42. Žuvela, S. (2010). Početci hrvatskog feminizma: Marija Jambrišak i Milka Pogačić. *Rostra: Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru*, 5, 95-102.

7. Sažetak i ključne riječi

Iz suvremene perspektive, može se činiti iznenađujućim da su žene tek pred stotinjak godina počele ostvarivati pravo glasa, pravo na obrazovanje i ostvarile mogućnost da se uključe i budu ravnopravne na tržištu rada. Društvo je doživjelo značajne promjene tijekom proteklog stoljeća, međutim još su uvijek prisutne brojne nejednakosti i diskriminacije na temelju spola. Te promjene su prvenstveno rezultat angažmana i rada žena koje su postavile temelje suvremenoj feminističkoj misli i borbi za prava žena. Ovaj rad analizira razvoj feminizma u Hrvatskoj tijekom 19. stoljeća, istražujući posebno utjecaj pionirki hrvatskog feminizma na područje odgoja i obrazovanja. Fokusiranje na ključne figure poput Milke Pogačić, Marije Jambrišak, Dragojle Jarnević i Jagode Truhelke omogućuje dublji uvid u njihov značajan doprinos ženskom obrazovanju i emancipaciji. Kroz analizu njihovih književnih stvaralaštva i pedagoškog aktivizma, istražuje se kako su ove žene oblikovale feministički pokret i unaprijedile prava žena, posebno u kontekstu odgoja i obrazovanja. Istovremeno, ovaj rad osvjetljava važnost feminističkih borbi u prošlosti te njihovu inspirativnu ulogu u borbi za socijalnu pravdu i rodnu jednakost danas.

Ključne riječi: Dragojla Jarnević, feminizam, Jagoda Truhelka, književnost, Marija Jambrišak, Milka Pogačić, odgoj i obrazovanje